سلامت و آموزش در دوران کودکی
JOURNAL OF CHILDHOOD HEALTH AND EDUCATION

Winter 2026. Volume 6. Number 4

Research Paper

The Effectiveness of the Philosophy for Children Program on Cognitive Flexibility, Problem-Solving Styles, and Interpersonal Relationships in Orphaned and Neglected Children

Afshin Aalampour[1], ***Ahmad Ghazanfari**[1], **Mohammad Ghasemi Pirbalouti**[1]

1. Department of Psychology, Shk.c.,Islamic Azad University, Shahrekord, Iran.

Use your device to scan and read the article online

Citation Aalampour, A., Ghazanfari, A., & Ghasemi Pirbalouti, M. (2026). [The Effectiveness of the Philosophy for Children Program on Cognitive Flexibility, Problem-Solving Styles, and Interpersonal Relationships in Orphaned and Neglected Children (Persian)]. *Journal of Childhood Health and Education*, *6(4)*, 674-687. https://doi.org/10.22034/JECHE.6.4.462.1

https://doi.org/10.22034/JECHE.6.4.462.1

Received: 02 Feb 2025
Revised: 12 Jul 2025
Accepted: 31 Dec 2025
Available Online: 01 Jan 2026

ABSTRACT

Background and Aim Orphaned and neglected children are more vulnerable to psychological injuries than their peers due to lack of access to vital support resources, especially parental support. This study aimed to investigate the effectiveness of the philosophy for children (P4C) program in improving problem-solving styles, cognitive flexibility, and interpersonal relationships in orphaned and neglected children.

Research Methods This research employed a quasi-experimental design with pre-test and post-test, including one experimental group and one control group. The statistical population consisted of all children residing in child welfare centers for orphaned and neglected children in Alborz Province in 2024. From this population, 30 children were selected through convenience sampling and randomly assigned to experimental and control groups. The research instruments included the Problem-Solving Styles Questionnaire (1996), the Interpersonal Communication Skills Questionnaire (2013) and the Cognitive Flexibility Inventory (2010). The experimental group received twelve one-hour sessions of philosophy for children training, while the control group received no intervention. Both groups completed the research questionnaire at both pre-test and post-test stages. To analyze the data, SPSS software, version 26 was used. For examining the research assumptions, the Shapiro-Wilk test, homogeneity of variances, and homogeneity of regression slopes were employed. To test the research hypotheses, the analysis of covariance (ANCOVA) was utilized.

Results The philosophy for children program significantly improved problem-solving styles, cognitive flexibility, and interpersonal relationships in orphaned and neglected children.

Conclusion The Philosophy for Children program can be considered an effective educational intervention for enhancing problem-solving styles, cognitive flexibility, and interpersonal relationships in orphaned and neglected children.

Keywords Cognitive flexibility, Interpersonal relationships, Philosophy for children program, Problem-solving styles

Corresponding Author:
Ahmad Ghazanfari
Address: Department of Psychology, Shk.c.,Islamic Azad University, Shahrekord, Iran.
Tel: +98 (38) 33335056
E-Mail: ahmadghazanfari1964@iau.ac.ir.

Copyright © 2026 The Author(s);
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC-By-NC: https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.en), which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes.

سلامت و آموزش در دوران کودکی
JOURNAL OF CHILDHOOD HEALTH AND EDUCATION

Extended Abstract

Introduction

Neglected and abused children experience a range of emotional and psychological disorders and difficulties (Fogler et al., 2022). One of these difficulties is poor interpersonal relationships (Mburugu et al., 2012). Problems in interpersonal relationships with others, an increased tendency toward conflict, and an inability to form positive relationships or understand others can lead to social and psychological distress in the future (Klimenko, 2018; Bodrova and Leong, 2024).

Cognitive flexibility is another factor that is important to examine in orphaned children (Leclercq et al., 2023). It allows children to regulate core internal thoughts and modify external behaviors in order to recognize, label, interpret, and respond appropriately to their own and others' emotions (Farahani et al., 2023). Cognitive flexibility is also a key skill in problem-solving (Kalia et al., 2020). Moreover, problem-solving styles constitute one of the essential skills for coping with difficulties; therefore, they represent an effective approach that unaccompanied children can use to overcome challenges and reduce psychological problems (Kozikoglu, 2019).

Research has shown that Philosophy for Children (P4C) interventions are highly effective in reducing children's psychological difficulties. Approximately four decades ago, Lipman introduced the philosophy for children program to enhance children's philosophical thinking skills (Khaleghi and Rahmanian, 2024). The improvement of the above-mentioned variables in orphaned and abused children is of great importance. Considering that no previous study has been conducted in this area among orphaned children, the present study aimed to examine the effectiveness of the Philosophy for Children program in improving problem-solving styles, cognitive flexibility, and interpersonal relationships among children residing in care centers for orphaned and abused children in Alborz Province.

Research Methods

This semi-experimental study employed a pre-test and post-test design with both an experimental group and a control group. The statistical population comprised all children residing in centers for orphaned and maltreated children in Alborz province in 2024. From this population, 30 children were selected as the research sample using convenience sampling and were then randomly assigned to either the experimental or control group.

The experimental group received 12 one-hour sessions of the Philosophy for Children program training, while the control group received no treatment. Both groups completed the research questionnaires in two stages: a pre-test and a post-test. The research instruments included the Problem-Solving Styles Questionnaire by Cassidy and Long (1996), the Interpersonal Communication Skills Questionnaire by Monjamedzadeh (2012), and the Cognitive Flexibility Inventory by Dennis and Vander Wal (2010).

SPSS software, version 26 was utilized for data analysis. The Shapiro-Wilk test, homogeneity of variances, and homogeneity of regression slope tests were used to examine the research hypotheses. Subsequently, analysis of covariance was employed to further test the hypotheses.

Results

After reviewing and confirming the assumptions of the analysis of covariance, it was used to analyze the data and the results showed that the F statistic for the component of the ability to create several alternative solutions to face challenging situations (285.60), the tendency to perceive difficult situations as controllable situations (39.695), and the ability to perceive several alternative explanations for events and human behaviors (127.930) was statistically significant. These significant findings suggest a notable difference between the two groups in these specific components. This implies that the Philosophy for Children program effectively enhanced these aspects in maltreated and uncared-for children.

Furthermore, the F statistics for efficient problem-solving style (F=70.007) and inefficient problem-solving style (F=315.95), as well as for interpersonal relationships (F=156.478), were also statistically significant. This indicates a significant difference between the groups in these areas as well. These results demonstrate that teaching philosophy to children not only increased efficient problem-solving styles and decreased inefficient ones but also ultimately improved interpersonal relationships among maltreated and uncared-for children.

Conclusion

Participation in the philosophy for children program significantly enhanced the cognitive flexibility, problem-solving styles, and interpersonal relationships of neglected and abused children. The program demonstrated

Aalampour., et al. (2025). The Effectiveness of the Philosophy for Children Program on Cognitive Flexibility, Problem-Solving Styles, and Interpersonal Relationships . *J Child Health Educ: 6*(4), 674-687.

a profound and multifaceted impact on the development of children deprived of adequate parental care. Unlike traditional skill-based interventions, the philosophy for children program cultivates how children think, how they relate to others, and how they interpret their lives. By increasing cognitive flexibility, improving constructive problem-solving styles, and enriching interpersonal relationships, the program helps children transition from a state of psychological vulnerability to one of empowerment and agency. The dialogical, reflective, and inclusive nature of the philosophy for children approach makes it highly suitable for populations that have experienced deprivation of care. This intervention not only teaches children problem-solving skills but also equips them with the cognitive and emotional tools necessary to become resilient thinkers, ethical citizens, and thoughtful members of a shared world.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines

This study was conducted in adherence to the ethical principles for human research and received approval from the Ethics Committee of the Islamic Azad University, Shahrekord Branch, bearing the ethics code IR.IAU.K.REC.1403.004.

Funding

This study is based on the PhD dissertation of Afshin Aalampour, Approved by the Department of Psychology, Shahrekord Branch, Islamic Azad University, and did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Authors contributions

Preparation, design, and writing of the article: Afshin Aalampour; Scientific supervisor and content editor: Ahmad Ghazanfari and Mohammad Ghasemi Pirbaluti

Conflicts of interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We would like to thank and appreciate all who helped us in conducting this research.

سلامت و آموزش در دوران کودکی
JOURNAL OF CHILDHOOD HEALTH AND EDUCATION

مقاله پژوهشی

اثربخشی برنامه فلسفه برای کودکان بر انعطاف‌پذیری شناختی، سبک‌های حل مسئله و روابط بین فردی در کودکان بدسرپرست و بی‌سرپرست

افشین اعلم‌پور[۱]، *احمد غضنفری[۱]، محمد قاسمی پیربلوطی[۱]

۱ . گروه روانشناسی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران.

Use your device to scan and read the article online

Citation Aalampour, A., Ghazanfari, A., & Ghasemi Pirbalouti, M. (2026). [The Effectiveness of the Philosophy for Children Program on Cognitive Flexibility, Problem-Solving Styles, and Interpersonal Relationships in Orphaned and Neglected Children (Persian)]. *Journal of Childhood Health and Education*, *6(4)*, 675-687. https://doi.org/10.22034/JECHE.6.4.462.1

https://doi.org/10.22034/JECHE.6.4.462.1

تاریخ دریافت: ۱۳ بهمن ۱۴۰۴
تاریخ اصلاح: ۲۱ تیر ۱۴۰۴
تاریخ پذیرش: ۱۰ دی ۱۴۰۴
تاریخ انتشار: ۱۱ دی ۱۴۰۴

چکیده

زمینه و هدف کودکان بدسرپرست و بی‌سرپرست باتوجه‌به شرایط خاص خود و به‌دلیل عدم دسترسی به منابع حمایتی حیاتی، به‌ویژه حمایت والدین نسبت به همتایان خود بیشتر در معرض آسیب‌های روان‌شناختی هستند. پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش برنامه فلسفه بر سبک‌های حل مسئله، انعطاف‌پذیری شناختی و روابط بین فردی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست انجام شد.

روش پژوهش طرح پژوهش حاضر، نیمه‌آزمایشی همراه با پیش‌آزمون و پس‌آزمون با یک گروه آزمایشی و یک گروه کنترل بود. جامعه آماری شامل تمامی کودکان مستقر در مراکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست استان البرز در سال ۱۴۰۳ بود که از بین آن‌ها ۳۰ کودک به‌صورت در دسترس به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب و سپس به‌صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل جای‌گماری شدند. ابزارهای پژوهش شامل پرسش‌نامه‌های سبک‌های حل مسئله کیسدی و لانگ (۱۹۹۶)، مهارت‌های ارتباطی بین فردی منجمی‌زاده (۱۳۹۱) و انعطاف‌پذیری شناختی دنیس و وندروا (۲۰۱۰) بود.گروه برنامه فلسفه برای کودکان ۱۲ جلسه ۱ ساعته تحت آموزش قرار گرفتند اما گروه کنترل هیچ درمانی دریافت نکردند. هر دو گروه در دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون پرسش‌نامه‌های پژوهش را تکمیل کردند. جهت تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ و برای بررسی مفروضه‌های پژوهش از آزمون شاپیرو ویلک، همگنی واریانس‌ها و همگنی شیب رگرسیون و برای بررسی فرضیه‌های پژوهش از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شد.

یافته‌ها یافته‌ها نشان داد آموزش برنامه فلسفه برای کودکان باعث بهبود سبک‌های حل مسئله، انعطاف‌پذیری شناختی و روابط بین فردی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست می‌شود.

نتیجه‌گیری باتوجه‌به نتایج پژوهش، آموزش برنامه فلسفه برای کودکان می‌تواند به‌عنوان یک پروتکل آموزشی کارآمد در بهبود سبک‌های حل مسئله، انعطاف‌پذیری شناختی و روابط بین فردی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها برنامه فلسفه برای کودکان، سبک‌های حل مسئله، انعطاف‌پذیری شناختی، روابط بین فردی

* **نویسنده مسئول:**
احمد غضنفری
نشانی: شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شهرکرد، گروه روان شناسی.
تلفن: ۳۳۳۳۵۰۵۶ (۳۸) ۹۸+
رایانامه: ahmadghazanfari1964@iau.ac.ir.

Copyright © 2026 The Author(s);
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC-By-NC: https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.en), which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes.

مقدمه

امروزه بسیاری از کودکان به‌دلیل مسائلی مانند فقر مالی، مشکلات فرهنگی، سلامت روان و یا عوامل دیگر خانواده خود را از دست می‌دهند و با شرایط سختی مواجه می‌شوند (مشکی و همکاران، ۲۰۲۲؛ کریستوفر[1]، ۲۰۲۲). نبود حمایت روانی-اجتماعی کافی می‌تواند باعث شود این کودکان نتوانند مهارت‌های لازم برای سازگاری مؤثر با زندگی را در خود پرورش دهند (رشو[2] و همکاران، ۲۰۲۴؛ شاو و تریودی[3]، ۲۰۲۵).

کودکان بی‌سرپرست و آسیب‌پذیر باتوجه‌به شرایط خاص خود به‌دلیل عدم دسترسی به منابع حمایتی حیاتی، به‌ویژه حمایت والدین، نسبت به همتایان خود بیشتر در معرض خطرات جسمی و روانی هستند و بنابراین به حمایت بیشتری نیاز دارند (عسگری نکاه و همکاران، ۱۳۹۹؛ جانسون[4] و همکاران، ۲۰۲۲).

کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست[5] از تعدادی اختلالات و مشکلات عاطفی و روانی رنج می‌برند (مشکی و همکاران، ۲۰۲۲؛ فوگلر[6] و همکاران، ۲۰۲۲). یکی از این مشکلات، ضعف در روابط بین فردی[7] است (مبورگو[8] و همکاران، ۲۰۱۲). مشکلات کودکان بی‌سرپرست هر روزه بیشتر به یک دغدغه اجتماعی تبدیل می‌شود. درنتیجه باید به ارتباطات بین فردی چنین کودکانی توجه ویژه‌ای شود، زیرا ارتباطات با همسالان و بزرگسالان پیشنیاز اجتماعی شدن موفق آن‌هاست. مشکلات در روابط بین فردی با محیط، افزایش تمایل به تعارض، ناتوانی در برقراری روابط خوب یا درک افراد دیگر می‌تواند باعث ناراحتی اجتماعی و روانی فرد در آینده شود (کلیمنکو[9]، ۲۰۱۸؛ بدروا و لنگ[10]، ۲۰۲۴).

یکی دیگر از متغیرهایی که بررسی آن در کودکان بی‌سرپرست حائز اهمیت است انعطاف‌پذیری شناختی[11] است (لکرک[12] و همکاران، ۲۰۲۳). انعطاف‌پذیری شناختی طیفی از توانایی‌های انسان در زمینه شناخت و سازگاری با محیط برای تغییر راهبردهای رفتاری است که به ما اجازه می‌دهد افکار و رفتارهای خود را به سرعت در پاسخ به تغییر خواسته‌ها و اهداف محیطی تطبیق دهیم و بیان کنیم (شافر[13] و همکاران، ۲۰۲۴). انعطاف‌پذیری شناختی، کودکان را قادر می‌سازد افکار درونی اصلی را کنترل کرده و رفتار بیرونی را به‌منظور تشخیص، برچسب‌گذاری، تفسیر و پاسخ به احساسات خود و دیگران تغییر دهند (فراهانی و همکاران، ۱۴۰۲). انعطاف‌پذیری شناختی مهارتی کلیدی در حل مسئله است (کالیا[14] وهمکاران، ۲۰۲۰). همچنین سبک‌های حل مسئله[15] یکی از مهارت‌های کلیدی برای کنار آمدن با مشکلات است؛ بنابراین یک روش کارآمد است که کودکان بی‌سرپرست برای غلبه بر مشکلات و کاهش مشکلات روانی بهتر است از آن استفاده کنند (کوزیکوغلو[16]، ۲۰۱۹). باتوجه‌به اهمیت متغیرهای نام‌برده‌شده در کودکان بی‌سرپرست مداخلات روی این متغیرها و بهبود آن‌ها اهمیت ویژه‌ای دارد.

مطالعات نشان داده است مداخلات فلسفه برای کودکان[17] جهت کاهش مشکلات کودکان بسیار مؤثر است. حدود چهار دهه پیش لیپمن[18] برنامه فلسفه برای کودکان را برای پرورش مهارت‌های تفکر فلسفی کودکان معرفی کرد (خالقی و رحمانیان، ۱۴۰۳). در این مداخله از کودکان دعوت می‌شود تا در مورد مسائل اخلاقی و ارزش‌های شخصی تأمل کنند و آن‌ها را به اشتراک بگذارند (اصغری و همکاران، ۱۴۰۲). این تمرین مبتنی بر گفت‌وگو به کودکان امکان می‌دهد تا از افکار و احساسات خود آگاه شوند. همچنین برنامه فلسفه برای کودکان یک ابتکار آموزشی منحصربه‌فرد و تأثیرگذار است که به‌دلیل پتانسیل آن برای تقویت تفکر انتقادی، هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی در کودکان به‌طور فزاینده‌ای شناخته شده است (هدایتی، ۱۳۸۹).

برنامه فلسفه برای کودکان با ایجاد فضایی امن برای ابراز خود و کاوش ایده‌ها، می‌تواند نقش مهمی در تقویت رشد شناختی و عاطفی کودکان بی‌سرپرست داشته باشد (ایشیکلر و ازترک[19]، ۲۰۲۲؛ کبیری و همکاران، ۱۴۰۰) و آن‌ها را قادر می‌سازد تا با انعطاف‌پذیری بیشتر و چشم‌اندازی وسیع‌تر از زندگی، چالش‌هایی را که با آن‌ها روبه‌رو هستند، پشت سر بگذارند (زولکیفی و هاشیم[20]، ۲۰۲۰).

باتوجه‌به مطالب عنوان‌شده و باتوجه‌به اینکه تاکنون مطالعه‌ای در زمینه متغیرهای پژوهش حاضر در کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست صورت نپذیرفته است، هدف مطالعه حاضر بررسی اثربخشی برنامه فلسفه برای کودکان بر سبک‌های حل مسئله، انعطاف‌پذیری شناختی و روابط بین فردی کودکان در مراکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست استان البرز بود. فرضیه‌های پژوهش عبارت‌اند از:

1. Christopher, T
2. Roşu, D., et al.
3. Sha, L & Trivedi ,P
4. Johnson, D., et al.
5. Orphaned and neglected children
6. Fogler, J., et al.
7. Interpersonal Relationships
8. Mburugu, B. M., et al.
9. Klimenko, A.
10. Bodrova, E., & Leong, D.
11. Cognitive flexibility
12. Leclercq, M., et al.
13. Schäfer, J., et al.
14. Kalia, V., et al.
15. Problem-solving styles
16. Kozikoglu, I.
17. Philosophy for Children
18. Lipman
19. Işıklar, H & Öztürk, R.
20. Zulkifli & Hashim.

۱. برنامه فلسفه برای کودکان بر انعطاف‌پذیری شناختی کودکان در مراکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست استان البرز اثربخش است.

۲. برنامه فلسفه برای کودکان بر سبک‌های حل مسئله کودکان در مراکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست استان البرز اثربخش است.

۳. برنامه فلسفه برای کودکان بر روابط بین فردی کودکان در مراکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست استان البرز اثربخش است.

روش پژوهش

طرح پژوهش و شرکت‌کنندگان

طرح پژوهش حاضر، نیمه‌آزمایشی همراه با پیش‌آزمون و پس‌آزمون با یک گروه آزمایشی و یک گروه کنترل بود. جامعه آماری شامل تمامی کودکان مستقر در مراکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست استان البرز در سال ۱۴۰۳ بود. برای تعیین حجم نمونه مورد نیاز، از نرم‌افزار جی‌پاور[21] نسخه ۳,۱ استفاده شد. در این برآورد، سطح معناداری برابر با ۰/۰۵، توان آزمون ۰/۸۰ و اندازه اثر ۰/۴۰۲۵ در نظر گرفته شد. براساس این تنظیمات، حداقل حجم نمونه موردنیاز برای آزمون تحلیل کوواریانس با دو گروه برابر با ۳۰ نفر (۱۵ نفر برای هر گروه) تعیین شد که به‌صورت در دسترس به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب و سپس به‌صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل جای‌گماری شدند. گروه آزمایش ۱۲ جلسه ۱ ساعته تحت آموزش قرار گرفتند ولی گروه کنترل هیچ درمانی دریافت نکردند.

ملاک‌های ورود شامل عدم ابتلا به اختلالات روانپزشکی و عدم دریافت مداخلات روانشناختی و روانپزشکی طی ۱ سال گذشته، داشتن محدوده سنی ۷ تا ۱۴ سال و ملاک‌های خروج از پژوهش نیز شامل غیبت بیش از ۲ جلسه در جلسات آموزشی، انجام ندادن تکالیف و عدم تمایل به ادامه آموزش بود.

ابزارهای پژوهش

پرسش‌نامه انعطاف‌پذیری شناختی[22] (۲۰۱۰)

این پرسش‌نامه را دنیس و وندروا[23] در سال ۲۰۱۰ برای ارزیابی انعطاف‌پذیری شناختی تدوین کرده‌اند و حاوی ۲۰ سؤال است که برای نمره‌گذاری آن از مقیاس لیکرت ۷ درجه‌ای استفاده می‌شود و نمره ۷ به معنای انعطاف‌پذیری بالاتر است. این پرسش‌نامه سه جنبه اصلی انعطاف‌پذیری شناختی را اندازه‌گیری می‌کند که شامل توانایی ایجاد چندین راه‌حل جایگزین برای مواجهه با موقعیت‌های چالش‌برانگیز[24] (سؤالات، ۱۲، ۵، ۱۴، ۲۰، ۱۳، ۳، ۶، ۱۸، ۱۶)، تمایل به درک موقعیت‌های دشوار به‌عنوان موقعیت‌های قابل‌کنترل[25] (سؤالات ۱۱، ۷، ۱۷، ۲، ۴، ۹، ۱۵، ۱) و توانایی درک چندین توجیه جایگزین برای رویدادها و رفتارهای انسانی[26] (سؤالات ۸ و ۱۰). دنیس و وندورا (۲۰۱۰) پایایی کل مقیاس را با استفاده از آلفای کرونباخ به میزان ۰/۹۱ ارزیابی کرده و روایی همگرای این پرسش‌نامه را با مقیاس انعطاف‌پذیری شناختی مارتین و رابین ۰/۷۱ و روایی واگرای آن را با پرسش‌نامه افسردگی بک برابر با ۰/۹۱- گزارش کرده‌اند. پایایی این پرسش‌نامه به روش بازآزمایی در پژوهش حمزه‌لو (۱۴۰۴) برابر با ۰/۸۷ محاسبه شده و ورایی سازه آن ۰/۹۲ و روایی ملاکی آن نیز ۰/۸۷ گزارش شده است. ضریب پایایی این پرسش‌نامه در پژوهش حاضر برای خرده‌مقیاس‌ها به روش آلفای کرونباخ بین ۰/۷۲ تا ۰/۸۵ محاسبه شد.

مقیاس سنجش سبک‌های حل مسئله[27] (۱۹۹۶)

این مقیاس را کسیدی و لانگ[28] در سال ۱۹۹۶ برای ارزیابی سبک‌های حل مسئله افراد ساخته‌اند. این ابزار شامل ۲۴ سؤال است که به‌صورت بله، خیر و نمی‌دانم پاسخ داده می‌شود. این سؤالات ۶ مؤلفه که شامل درماندگی[29]، مهارت‌گری[30]، شیوه خلاقیت[31]، شیوه اعتماد در حل مسئله[32]، شیوه اجتناب[33] و شیوه گرایش[34] را می‌سنجد. دامنه نمره هر آزمودنی در این مؤلفه‌ها می‌تواند بین (۰) تا (۸) باشد.

روایی این مقیاس به روش تحلیل عاملی تأییدی مورد تأیید قرار گرفت و و پایایی آن برای مؤلفه‌ها بین ۰/۶۸ تا ۰/۸۸ محاسبه شد. روایی و پایایی این آزمون در ایران در مطالعه حجتی و حکمتی پور در سال ۱۳۹۹ محاسبه شده و نتایج نشان داد در بررسی روایی سازه ۶ مؤلفه حدود ۵۶ درصد از واریانس را تبیین می‌کنند و پایایی آن با روش ضریب آلفای کرونباخ بین ۰/۷۴ تا ۰/۸۲ به دست آمده است. در پژوهش حاضر، این سبک‌ها در مجموع در دو سبک حل مسئله کارآمد و حل مسئله ناکارآمد مورد بررسی قرار گرفت. ضریب پایایی این پرسش‌نامه در پژوهش حاضر برای سبک حل مسئله کارآمد ۰/۸۵ و برای سبک حل مسئله ناکارآمد ۰/۷۹ محاسبه شد.

21. G*Power
22. Cognitive Flexibility Inventory
23. Dennis, P. & Vanderwal, S.
24. The ability to generate multiple alternative solutions for facing challenging situations
25. The tendency to perceive difficult situations as controllable
26. The ability to perceive multiple alternative justifications for events and human behaviors
27. Problem-Solving Styles Questionnaire
28. Cassidy & Long
29. Helplessness
30. Coping skills
31. Creativity style
32. Confidence in problem-solving
33. Avoidance style
34. Approach style

جدول ۱. پروتکل آموزشی فلسفه (چوب‌فروشزاده و همکاران، ۱۴۰۲)

جلسه	زمان	برنامه
اول	۱ ساعت	جلسه معارفه و آشنایی مراجعان با برنامه‌های دوره و انجام پیش‌آزمون
دوم	۱ ساعت	روخوانی داستان فینگل و غول قلدر با مضمون زورگویی توسط مراجعان و طرح ۱۰ گویه از داستان و پاسخ مراجعان به سؤالات برای پی بردن به مفهوم آن
سوم	۱ ساعت	بحث و بررسی درباره مفهوم اصلی داستان و گویه‌های متبادر به ذهن مراجعان و نیز انجام فعالیتهایی مانند نقل خاطره، اجرای نمایش خودساخته و ... در ارتباط با مضون داستان
چهارم	۱ ساعت	روخوانی داستان خرسی که حرف می‌زد با مضمون دوستی توسط مراجعان و طرح ۱۰ گویه از داستان و پاسخ مراجعان به گویه‌های برای پیبردن به مفهوم آن
پنجم	۱ ساعت	بحث و بررسی درباره مفهوم اصلی داستان و گویه‌های متبادر به ذهن مراجعان و نیز انجام فعالیت‌هایی مانند نقل خاطره، اجرای نمایش خود ساخته و ... در ارتباط با مضون داستان
ششم	۱ ساعت	روخوانی داستان لاله سیاه با مضمون دزدی توسط مراجعان و طرح ۱۰ گویه از داستان و پاسخ مراجعان به گویه‌های برای پی بردن به مفهوم آن
هفتم	۱ ساعت	بحث و بررسی درباره مفهوم اصلی داستان و گویه‌های متبادر به ذهن مراجعان و نیز انجام فعالیت‌هایی مانند نقل خاطره، اجرای نمایش خود ساخته و ... در ارتباط با مضون داستان
هشتم	۱ ساعت	روخوانی داستان خیر در شر، شر در خیر با مضمون خیر و شر توسط مراجعان و طرح ۱۰ گویه از داستان و پاسخ مراجعان به گویه‌های برای پیبردن به مفهوم آن
نهم	۱ ساعت	بحث و بررسی درباره مفهوم اصلی داستان و گویه‌های متبادر به ذهن مراجعان و نیز انجام فعالیت‌هایی مانند نقل خاطره، اجرای نمایش خود ساخته و ... در ارتباط با مضون داستان
دهم	۱ ساعت	روخوانی داستان کارگران در باغ انگور با مضمون انصاف توسط مراجعان و طرح ۱۰ گویه از داستان و پاسخ مراجعان به گویه‌های برای پیبردن به مفهوم آن
یازدهم	۱ ساعت	بحث و بررسی درباره مفهوم اصلی داستان و گویه‌های متبادر به ذهن مراجعان و نیز انجام فعالیت‌هایی مانند نقل خاطره، اجرای نمایش خود ساخته و ... در ارتباط با مضون داستان
دوازدهم	۱ ساعت	اجرای پس‌آزمون و پایان دوره

پرسش‌نامه مهارت‌های ارتباطی بین فردی[35] (۱۳۹۱)

در سال ۱۳۹۱، منجمی‌زاده این پرسش‌نامه را ساخته و دارای ۱۹ سؤال است؛ هدف آن سنجش میزان مهارت‌های ارتباطی بین فردی در افراد مختلف است. طیف پاسخگویی آن بر روی مقیاس لیکرتی انجام می‌شودکه مقدار آن بین بسیار پایین (امتیاز ۱) تا بسیار خوب (امتیاز ۵)، نمره‌دهی می‌شود. برای به دست آوردن امتیاز کلی پرسش‌نامه امتیاز همه سؤال‌ها با یکدیگر جمع می‌شود که دامنه‌ای از ۱۹ تا ۹۵ را خواهد داشت. نمره بالاتر نشان‌دهنده مهارت‌های بین فردی بالاتر است. در پژوهش منجمی‌زاده در سال ۱۳۹۱، ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۳ گزارش شده است و روایی مقیاس به‌وسیله تحلیل عاملی تأییدی مورد تأیید قرار گرفته است. ضریب پایایی این پرسش‌نامه در پژوهش حاضر ۰/۸۱ محاسبه شد.

برنامه مداخله‌ای

جلسات برنامه فلسفه برای کودکان

این رویکرد آموزشی را لیپمن در دهه ۱۹۷۰ آغاز کرد بر اهمیت گفت‌وگو و تحقیق مشترک در میان کودکان تأکید دارد و به آن‌ها اجازه می‌دهد ایده‌های پیچیده را کشف کنند و دیدگاه‌های خود را در یک محیط حمایتی توسعه دهند. در جدول شماره ۱ پروتکل آموزشی فلسفه برای کودکان ارائه شده است.

شیوه اجرا

جهت اجرای پژوهش، ابتدا طرح تحقیق شامل اهداف، شیوه‌های مداخله و ابزارهای اندازه‌گیری برای بررسی و تأیید در اختیار کمیته اخلاق دانشگاه قرار گرفت. پس از ارزیابی‌های لازم، مجوز اجرای پژوهش صادر گردید. همچنین هماهنگی‌های لازم با مراکز نگهداری کودکان جهت شناسایی و جذب شرکت‌کنندگان به عمل آمد. در راستای رعایت اصول اخلاقی، از تمامی شرکت‌کنندگان رضایت کتبی اخذ شد و شرح کاملی از اهداف و فرآیند اجرای پژوهش و کاربرد داده‌ها و همچنین محرمانگی اطلاعات به آن‌ها ارائه گردید تا با آگاهی کامل در پژوهش شرکت کنند. سپس اطلاعات موردنیاز در مرحله پیش‌آزمون اخذ و سپس مداخله آموزشی گروه آزمایش اجرا شد و در نهایت داده‌های مرحله پس‌آزمون از هر دو گره اخذ شد. جهت تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS[36] نسخه ۲۶ و برای بررسی مفروضه‌های پژوهش از

35. Interpersonal Communication Skills Questionnaire (ICSQ)

36. Statistical Package for the Social Sciences

جدول ۲. آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش به تفکیک گروه‌ها

مؤلفه	گروه مرحله	میانگین±انحراف‌معیار			
		آزمایش		کنترل	
		پیش‌آزمون	پس‌آزمون	پیش‌آزمون	پس‌آزمون
انعطاف‌پذیری شناختی	توانایی ایجاد چندین راه‌حل جایگزین برای مواجهه با موقعیت‌های چالش‌برانگیز	۴۷/۲۳ ±۱/۴۷	۵۰/۸۷ ±۱/۵۱	۴۷/۹۳ ±۱/۸۹	۴۷/۲۳ ±۱/۴۶
	تمایل به درک موقعیت‌های دشوار به‌عنوان موقعیت‌های قابل‌کنترل	۳۹/۹۴ ±۱/۱۹	۴۲/۴۷ ±۰/۸۷	۴۰/۷۸ ±۱/۲۴	۴۰/۰۸ ±۱/۱۳
	توانایی درک چندین توجیه جایگزین برای رویدادها و رفتارهای انسانی	۸/۹۴ ±۰/۵۶	۱۰/۶۳ ±۰/۶۰	۹/۰۳ ±۰/۷۱	۸/۸۰ ±۰/۵۶
سبک‌های حل مسئله	سبک کارآمد	۱۴/۱۷ ±۰/۹۵	۱۶/۰۲ ±۰/۶۸	۱۴/۰۴ ±۱/۰۲	۱۳/۶۴ ±۱/۱۱
	سبک ناکارآمد	۱۱/۰۹ ±۰/۷۸	۹/۵۴ ±۰/۶۶	۱۱/۳۰ ±۰/۸۰	۱۱/۴۱ ±۰/۸۴
	روابط بین فردی	۵۳/۱۶ ±۵۳/۴۰	۱/۵۷ ±۵۶/۵۴	۱/۶۳ ±۱/۷۷	۵۲/۹۳ ±۰/۷۰

آزمون شاپیرو ویلک[37]، آزمون لون[38] و همگنی شیب رگرسیون[39] و برای بررسی فرضیه‌های پژوهش از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شد.

یافته‌ها

شرکت‌کنندگان شامل کودکان مستقر در مراکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست استان البرز بودند. میانگین سنی گروه گواه ۱۱/۵۳ با انحراف‌معیار ۱/۸۵ و میانگین سنی گروه آزمایش ۱۱/۳۳ با انحراف‌معیار ۱/۸۷ بود.

در جدول شماره ۲، شاخص‌های توصیفی متغیرها برای نمونه موردبررسی، شامل میانگین و انحراف‌معیار در پیش‌آزمون و پس‌آزمون به تفکیک گروه‌ها ارائه‌شده است.

همان‌گونه که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود، میانگین مؤلفه‌های مهارت‌های حل مسئله و انعطاف‌پذیری شناختی و مهارت‌های ارتباطی بین فردی گروه آزمایش در مرحله پس‌آزمون دچار تغییر شده است اما میانگین نمرات گروه کنترل تغییر محسوسی نداشته است؛ این نتایج نشان می‌دهد آموزش فلسفه برای کودکان بر مؤلفه‌های مهارت‌های حل مسئله و انعطاف‌پذیری شناختی و همچنین مهارت‌های ارتباطی بین فردی گروه موردمطالعه مؤثر واقع شده است. جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها از آزمون شاپیرو–ویلک استفاده شد و نتایج نشان داد داده‌های تمامی متغیرهای پژوهش توزیع نرمال دارند و استفاده از آزمونهای پارامتریک بلامانع است. پیش از تحلیل داده‌ها به روش تحلیل کوواریانس، به‌دلیل کنترل اثر پیش‌آزمون، پیش‌فرض‌های تحلیل کوواریانس چندمتغیری مورد ارزیابی قرار گرفت. بررسی مفروضه همگنی واریانس‌ها با آزمون لون نشان داد این مفروضه برای مؤلفه‌های انعطاف‌پذیری شناختی برقرار است. نتایج این آزمون در جدول شماره ۳ نشان داده شده است.

37. Shapiro–Wilk Test
38. Levene's Test
39. Covariate

جدول ۳. نتایج آزمون لون در مورد پیش‌فرض همگنی واریانس‌های دو گروه در متغیرهای پژوهش

متغیرها	مؤلفه‌ها	F	df1	df2	P
انعطاف‌پذیری شناختی	توانایی ایجاد چندین راه‌حل جایگزین برای مواجهه با موقعیت‌های چالش‌برانگیز	۰/۹۶	۱	۲۸	۰/۳۳۵
	تمایل به درک موقعیت‌های دشوار به‌عنوان موقعیت‌های قابل‌کنترل	۰/۱۵	۱	۲۸	۰/۷۰۲
سبک‌های حل مسئله	توانایی درک چندین توجیه جایگزین برای رویدادها و رفتارهای انسانی	۲/۱۳	۱	۲۸	۰/۱۵۵
	سبک حل مسئله کارآمد	۰/۲۵	۱	۲۸	۰/۶۱۷
روابط بین فردی	سبک حل مسئله ناکارآمد	۲/۲۰	۱	۲۸	۰/۱۴۹
	روابط بین فردی	۱/۹۸	۱	۲۸	۰/۱۷۹

جدول ۴. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس چندمتغیره برای مؤلفه‌های انعطاف‌پذیری شناختی و سبک‌های حل مسئله در مرحله پس‌آزمون

منابع تغییرات	مرحله	آزمون‌ها	مقدار	F	مقدار احتمال
انعطاف‌پذیری شناختی	پس‌آزمون	اثر پیلای	۰/۹۰۲	۷۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
		لامبدای ویلکز	۰/۰۹۸	۷۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
		اثر هتلینگ	۹/۱۳۱	۷۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
		بزرگترین ریشه‌روی	۹/۱۳۱	۷۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
سبک‌های حل مسئله	پس‌آزمون	اثر پیلای	۰/۸۳۶	۶۳/۶۷۳	۰/۰۰۱
		لامبدای ویلکز	۰/۱۶۴	۶۳/۶۷۳	۰/۰۰۱
		اثر هتلینگ	۵/۱۰۱	۶۳/۶۷۳	۰/۰۰۱
		بزرگترین ریشه‌روی	۵/۱۰۱	۶۳/۶۷۳	۰/۰۰۱

همان‌گونه که جدول شماره ۳ نشان می‌دهد، آزمون لون برای هیچ‌کدام از متغیرها معنادار نبوده و بنابراین شرط همگنی واریانس‌های بین گروهی رعایت شده است. یکی دیگر از مفروضه‌های مهم تحلیل کوواریانس، همگنی ضرایب رگرسیون است، طبق نتایج سطح معنی‌داری F به‌دست‌آمده تمام متغیرها بالاتر از ۰/۰۵ بود و در نتیجه پیش‌فرض همگنی شیب رگرسیون رعایت شد. همچنین طبق نتایج آزمون باکس مربوط به همگنی ماتریس‌های کوواریانس در مانکوا معنی‌دار نبود؛ بنابراین این مفروضه نیز تأیید شد. باتوجه‌به تأیید مفروضات، جهت بررسی فرضیه‌های اول و دوم پژوهش شامل اثربخشی برنامه فلسفه برای کودکان بر انعطاف‌پذیری شناختی و سبک‌های حل مسئله کودکان در مراکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست استان البرز از آزمون تحلیل کوواریانس چندمتغیره استفاده شد که نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۴ و جدول شماره ۵ ارائه شده است.

طبق یافته‌های جدول شماره ۴، نتایج آزمون نشان می‌دهد در مرحله پس‌آزمون، متغیر مستقل بر متغیرهای وابسته مؤثر بوده است؛ به‌عبارت‌دیگر نتایج حاکی از آن است که دو گروه آزمایش و کنترل حداقل در یکی از متغیرهای پژوهش تفاوت معناداری دارند (۰/۰۰۱>). برای تعیین اینکه کدام یک از متغیرها به معنادار بودن نتیجه نهایی کمک کرده است، نتایج حاصل از تحلیل کوواریانس تک‌متغیری برای هر متغیر در مرحله پس‌آزمون پس از کنترل اثر پیش‌آزمون بررسی شد. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۵ گزارش شده است.

براساس نتایج جدول شماره ۵، آماره F برای مؤلفه توانایی ایجاد چندین راه‌حل جایگزین برای مواجهه با موقعیت‌های چالش‌برانگیز (۶۰/۲۸۵)، تمایل به درک موقعیت‌های دشوار به عنوان موقعیت‌های قابل‌کنترل (۳۹/۶۹۵) و توانایی درک چندین توجیه جایگزین برای رویدادها و رفتارهای انسانی (۱۲۷/۹۳۰) ازلحاظ آماری معنادار است که نشان می‌دهد بین دو گروه در این مؤلفه‌ها تفاوت معنادار وجود دارد. همچنین میزان اندازه اثر در جدول فوق نشان می‌دهد عضویت گروهی ۷۰/۷ درصد از تغییرات مؤلفه، مؤلفه توانایی ایجاد چندین راه‌حل جایگزین برای مواجهه با موقعیت‌های چالش‌برانگیز، ۶۱/۴ درصد از تغییرات مؤلفه تمایل به درک موقعیت‌های دشوار به‌عنوان موقعیت‌های قابل‌کنترل و ۸۳/۷ درصد از تغییرات مؤلفه توانایی درک چندین توجیه جایگزین برای رویدادها و رفتارهای انسانی را تبیین میکند. این یافته‌ها نشان می‌دهد آموزش برنامه فلسفه برای کودکان موجب افزایش این مؤلفه‌ها در کودکان بدسرپرست و بی‌سرپرست شده است.

همچنین براساس نتایج فوق، آماره F برای سبک حل مسئله کارآمد (۷۰/۰۰۷) و سبک حل مسئله ناکارآمد (۹۵/۳۱۵) به لحاظ آماری معنادار است که نشان می‌دهد بین دو گروه در این سبک‌ها تفاوت معنادار وجود دارد. همچنین میزان اندازه اثر در جدول شماره ۵ نشان می‌دهد عضویت گروهی ۷۲/۹ درصد از تغییرات سبک حل مسئله کارآمد و ۷۸/۶ درصد از تغییرات سبک حل مسئله ناکارآمد را تبیین میکند. این یافته‌ها نشان می‌دهد آموزش برنامه فلسفه برای کودکان موجب افزایش سبک حل مسئله کارآمد و کاهش سبک حل مسئله ناکارآمد در کودکان بدسرپرست و بی‌سرپرست شده است. همچنین جهت بررسی فرضیه سوم پژوهش مبنی بر اثربخشی آموزش فلسفه برای کودکان بر روابط بین فردی کودکان در مراکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست استان البرز از آزمون تحلیل کواریانس تک‌متغیره استفاده شد که نتایج حاصل از آن در جدول شماره ۶ ارائه شده است.

براساس نتایج جدول شماره ۶، آماره F برای روابط بین فردی (۱۵۶/۴۷۸) ازلحاظ آماری معنادار است که نشان می‌دهد بین دو گروه در این متغیر تفاوت معنادار وجود دارد. همچنین میزان

جدول ۵. نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیری برای مؤلفه‌های انعطاف‌پذیری شناختی و سبک‌های حل مسئله در مرحله پس‌آزمون

متغیرهای وابسته		مجموع مجذورات	df	میانگین مجذورات	آماره F	مقدار احتمال	مجذور اتا
گروه	توانایی ایجاد چندین راه‌حل جایگزین برای مواجهه با موقعیت‌های چالش‌برانگیز	۹۸/۹۲۳	۱	۹۸/۹۲۳	۶۰/۲۸۵	۰/۰۰۱	۰/۷۰۷
	تمایل به درک موقعیت‌های دشوار به‌عنوان موقعیت‌های قابل‌کنترل	۴۲/۹۳۰	۱	۴۲/۹۳۰	۳۹/۶۹۵	۰/۰۰۱	۰/۶۱۴
	توانایی درک چندین توجیه جایگزین برای رویدادها و رفتارهای انسانی	۲۴/۶۴۵	۱	۲۴/۶۴۵	۱۲۷/۹۳۰	۰/۰۰۱	۰/۸۳۷
خطا	توانایی ایجاد چندین راه‌حل جایگزین برای مواجهه با موقعیت‌های چالش‌برانگیز	۴۱/۰۲۳	۲۵	۱/۶۴۱			
	تمایل به درک موقعیت‌های دشوار به‌عنوان موقعیت‌های قابل‌کنترل	۲۷/۰۳۸	۲۵	۱/۰۸۲			
	توانایی درک چندین توجیه جایگزین برای رویدادها و رفتارهای انسانی	۴/۸۱۶	۲۵	۰/۱۹۳			
کل	توانایی ایجاد چندین راه‌حل جایگزین برای مواجهه با موقعیت‌های چالش‌برانگیز	۷۲۳۴۸/۲۰۰	۳۰				
	تمایل به درک موقعیت‌های دشوار به‌عنوان موقعیت‌های قابل‌کنترل	۵۱۱۹۲/۵۸۰	۳۰				
	توانایی درک چندین توجیه جایگزین برای رویدادها و رفتارهای انسانی	۲۹۸۷/۹۶۰	۳۰				
گروه	سبک حل مسئله کارآمد	۴۰/۰۶۳	۱	۴۰/۰۶۳	۷۰/۰۰۷	۰/۰۰۱	۰/۷۲۹
	سبک حل مسئله ناکارآمد	۲۳/۳۰۳	۱	۲۳/۳۰۳	۹۵/۳۱۵	۰/۰۰۱	۰/۷۸۶
خطا	سبک حل مسئله کارآمد	۱۴/۸۷۹	۲۶	۰/۵۷۲			
	سبک حل مسئله ناکارآمد	۶/۰۸۴	۲۶	۰/۲۳۴			
کل	سبک حل مسئله کارآمد	۶۶۶۴/۰۵۰	۳۰				
	سبک حل مسئله ناکارآمد	۳۳۳۲/۰۰۱	۳۰				

اندازه اثر در جدول شماره ۶ نشان می‌دهد عضویت گروهی ۸۵/۳ درصد از تغییرات روابط بین فردی را تبیین می‌کند. این یافته‌ها نشان می‌دهد آموزش برنامه فلسفه برای کودکان موجب افزایش روابط بین فردی در کودکان بدسرپرست و بی‌سرپرست شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف مطالعه حاضر بررسی اثربخشی برنامه فلسفه برای کودکان بر سبک‌های حل مسئله، انعطاف‌پذیری شناختی و روابط بین فردی کودکان در مراکز نگهداری کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست استان البرز بود. نتایج تجزیه‌وتحلیل فرضیه اول پژوهش نشان داد شرکت در برنامه فلسفه برای کودکان به‌طور معناداری انعطاف‌پذیری شناختی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست را افزایش می‌دهد که این نتایج با پژوهش‌های ایشیکلر و ازترک (۲۰۲۲) و کبیری و همکاران (۱۴۰۰) همسو بود. این یافته‌ها تأیید می‌کنند برنامه فلسفه برای کودکان تنها یک ابزار آموزشی نیست، بلکه مداخله‌ای روانی-اجتماعی است که به‌طور هم‌زمان به چندین حوزه رشد می‌پردازد، به‌ویژه برای کودکانی که در موقعیت‌های آسیب‌پذیر قرار دارند. انعطاف‌پذیری شناختی که یکی از عملکردهای اجرایی حیاتی برای سازگاری، یادگیری و سلامت روان است، شامل توانایی تغییر دیدگاه، شناسایی راه‌حل‌های جایگزین و تنظیم پاسخ‌های شناختی بر اساس شرایط محیطی است (شافر و همکاران، ۲۰۲۴). کودکانی که بدون مراقبت‌کنندگان پایدار رشد می‌کنند، اغلب الگوهای فکری ناکارآمد و بقاءمحور دارند که ناشی از بی‌ثباتی محیط

جدول ۶. نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیری برای روابط بین فردی در مرحله پس‌آزمون

متغیرهای وابسته		مجموع مجذورات	df	میانگین مجذورات	آماره F	مقدار احتمال	مجذور اتا
گروه	روابط بین فردی	۶۳/۵۱۷	۱	۶۳/۵۱۷	۱۵۶/۴۷۸	۰/۰۰۱	۰/۸۵۳
خطا	روابط بین فردی	۱۰/۹۶۰	۲۷	۰/۴۰۶			
کل	روابط بین فردی	۹۰۰۴۶/۷۸۰	۳۰				

زندگی‌شان است. این الگوها توانایی آن‌ها را برای سازگاری با موقعیت‌های جدید یا بازنگری در قضاوت‌های پیشین مختل می‌کند که از عناصر اصلی انعطاف‌پذیری شناختی هستند (جانسون و همکاران، ۲۰۲۱).

چارچوب برنامه فلسفه برای کودکان از طریق گفت‌وگوی فلسفی ساختارمند، به‌گونه‌ای منحصربه‌فرد این انعطاف‌پذیری را پرورش می‌دهد. پرسش‌هایی چون «عدالت چیست؟» یا «آیا چیزی می‌تواند هم‌زمان درست و نادرست باشد؟» کودکان را تشویق می‌کند تا از تفکر دوگانه (مثل درست/غلط یا خوب/بد) فراتر بروند و با پیچیدگی، تضاد و چندگانگی اندیشه مواجه شوند. این تجربه نه‌تنها عملکردهای فراشناختی را تقویت می‌کند، بلکه توانایی خروج از پیش‌فرض‌های اولیه و در نظر گرفتن دیدگاه‌های مختلف را افزایش می دهد. با تکرار این فرایندهای شناختی، ذهن کودکان انعطاف‌پذیرتر می‌شود که به‌طور تجربی در توانایی آن‌ها برای ارائه و ارزیابی راه‌حل‌های متعدد منعکس شده است. این تنها مهارتی موقتی نیست، بلکه تحولی در شیوه تفکر کودکان است: انعطاف‌پذیرتر، بازتر، و سنجیده‌تر.

همچنین نتایج تجزیه‌وتحلیل فرضیه دوم پژوهش نشان داد شرکت در برنامه فلسفه برای کودکان به‌طور معناداری سبک‌های حل مسئله کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست را بهبود می‌بخشد. این نتایج با پژوهش ایشیکلر و ازترک (۲۰۲۲) همسو بود که نشان دادند این سبک برنامه باعث بهبود عملکرد حل مسئله در کودکان می‌شود. بسیاری از کودکانی که در مراکز نگهداری زندگی می‌کنند، ویژگی‌های درماندگی آموخته‌شده را بروز می‌دهند، حالتی روانی که در آن باور دارند تلاش‌هایشان بی‌نتیجه است و در برابر چالش‌ها رفتارهای منفعل، اجتنابی یا وابسته از خود نشان می‌دهند (فوگلر و همکاران، ۲۰۲۲).

آموزش سنتی نیز با تأکید بر حفظ طوطی‌وار مطالب و یک پاسخ صحیح، اغلب این حالت را تقویت می‌کند. اما برنامه فلسفه برای کودکان این مدل را به‌کلی دگرگون می‌سازد. در این فضا، حل مسئله به‌عنوان یافتن سریع‌ترین پاسخ تعریف نمی‌شود، بلکه فرایندی در حال تحول از استدلال، بازنگری و اصلاح است. کودکان یاد می‌گیرند فرضیه‌سازی کنند، آن‌ها را در بحث آزمایش کنند و بر اساس بازخورد و شواهد دیدگاه خود را اصلاح نمایند. این تمرین به‌مرور به ایجاد سبک حل مسئله سازنده رویکردی همراه با برنامه‌ریزی، پایداری و همکاری منجر می‌شود. بهبود آماری مشاهده‌شده در سبک‌های حل مسئله‌ی کودکان در این مطالعه، منعکس‌کننده یک تغییر عمیق درونی است: از واکنش‌های هیجانی و واکنشی، به تصمیم‌گیری فعالانه و مبتنی بر استدلال. آن‌ها شروع می‌کنند به درک چالش‌ها نه به‌عنوان تهدید، بلکه به‌عنوان معماهایی برای اندیشیدن نگاه کنند. این رویکرد شناختی، پس از درونی‌سازی، به انعطاف‌پذیری روانی، خودکارآمدی منجر می‌شود، ویژگی‌هایی که اغلب در کودکانی که در مراکز نگهداری بزرگ شده‌اند، نایاب است.

درنهایت نتایج تجزیه‌وتحلیل فرضیه سوم پژوهش نشان داد شرکت در برنامه فلسفه برای کودکان به‌طور معناداری روابط بین فردی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست را بهبود می‌بخشد. این نتایج با پژوهش انجام‌شده توسط هدایتی و همکاران (۲۰۰۹) همسو بود. گفت‌وگوی فلسفی به‌طور بنیادی بر استدلال اجتماعی، همدلی و گوش دادن اخلاق‌مدار تکیه دارد و آن را پرورش می‌دهد. در حلقه برنامه فلسفه برای کودکان، کودکان می‌آموزند که برای درک، نه برای جدل، گوش کنند و برای تفاهم مشترک، نه تسلط، مشارکت کنند (اصغری و همکاران،۲۰۲۳).

این شنیدن فعال و همدلانه آن‌چیزی است که ویگوتسکی، نظریه‌پرداز رشد، از آن به‌عنوان «ذهن اجتماعی» یاد می‌کرد، یعنی آگاهی از این‌که دانش و معنا از طریق دیالوگ خلق می‌شوند. پاسخ‌گویی محترمانه به نظرات دیگران، طرح پرسش‌های روشن‌ساز، و ساختن بر اساس ایده‌های یکدیگر، به بهبود توانایی دیدن از زاویه دیگران، تحمل تفاوت‌ها و در نهایت عملکرد اجتماعی بهتر منجر می‌شود (بدروا و لنگ، ۲۰۲۴).

برای کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست یا آن‌هایی که از دلبستگی‌های عاطفی پایدار محروم‌اند، این تمرین ارزش مضاعف دارد: الگویی از روابط ایمن و محترمانه را ارائه می‌دهد. بسیاری از این کودکان فرصت‌های مستمری برای تمرین ارتباط سالم، تعیین حدود، یا حل تعارض نداشته‌اند. برنامه فلسفه برای کودکان این تجارب را در محیطی امن، حمایت‌گر و ذهن‌برانگیز فراهم می‌سازد. کودکان نه‌تنها همدلی شناختی (درک دیدگاه دیگران) را می‌آموزند، بلکه همدلی عاطفی، یعنی «هم‌احساس شدن» با دیگران و شکل‌گیری روابط اصیل را نیز تجربه می‌کنند. همچنین، بحث جمعی درباره موضوعات اخلاقی مانند عدالت، مهربانی، و آزادی، واژگان اخلاقی‌ای در اختیار کودک قرار می‌دهد تا تجربیات خود را که ممکن است شامل فقدان، غفلت یا طرد باشد پردازش کند. این تأمل اخلاقی، توانایی آن‌ها برای ارتباط همدلانه، خردمندانه و با یکپارچگی را عمیق‌تر می‌سازد.

درپایان، برنامه فلسفه برای کودکان تأثیر عمیق و چندوجهی بر رشد کودکانی دارد که از مراقبت والدینی کافی محروم‌اند. برخلاف مداخلات سنتی مهارت‌محور، برنامه فلسفه برای کودکان نحوه تفکر کودکان، چگونگی رابطه آن‌ها با دیگران و شیوه معنا بخشیدن به زندگی‌شان را پرورش می‌دهد. با افزایش انعطاف‌پذیری شناختی، بهبود سبک‌های حل مسئله سازنده و غنای روابط بین فردی، برنامه فلسفه برای کودکان به کودکان کمک می‌کند از وضعیت آسیب‌پذیری روان‌شناختی به سمت توانمندی و عاملیت حرکت کنند. ماهیت دیالوگی، تأمل‌محور و فراگیر رویکرد برنامه فلسفه برای کودکان، آن را برای جمعیت‌هایی که از مراقبت محروم بوده‌اند، به‌شدت مناسب می‌سازد. این مداخله به کودکان صرفاً مهارت حل مسئله نمی‌آموزد؛ بلکه ابزارهای شناختی و عاطفی در اختیارشان می‌گذارد تا به متفکرانی مقاوم، شهروندانی اخلاق‌مدار

و اعضایی متفکر از یک جهان مشترک تبدیل شوند.

پژوهش حاضر نیز مانند بسیاری از پژوهش‌ها با محدودیت‌هایی مواجه بود. ازجمله اینکه این پژوهش در جامعه کودکان مراکز نگهداری استان البرز صورت گرفته و به همین دلیل در تعمیم نتایج به کل جامعه باید احتیاط کرد. همچنین در این پژوهش اثرات پایدار درمان تلفیقی در طول زمان بررسی نشده است، بنابراین نمی‌توان با قطعیت درباره دوام تغییرات روانشناختی حاصل از درمان اظهار نظر کرد، اثر سطح حمایت اجتماعی و ویژگی‌های شخصیت که می‌توانند بر اثربخشی درمان تأثیر بگذارند، به‌صورت مستقل مورد تحلیل قرار نگرفته‌اند. پژوهش‌های آینده می‌توانند با گسترش دامنه نمونه به گروه‌های متنوع‌تر و مناطق مختلف، امکان تعمیم نتایج را افزایش دهند. همچنین انجام مطالعات طولی با هدف بررسی پایداری اثرات درمان در گذر زمان و گنجاندن متغیرهایی چون حمایت اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی به‌عنوان عوامل تعدیل‌گر، می‌تواند درک جامع‌تری از اثربخشی درمان‌ها فراهم آورند.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

این مطالعه با رعایت کدهای اخلاقی انجام پژوهش‌های انسانی صورت گرفته و توسط کارگروه کمیته اخلاق دانشگاه آزاد واحد شهرکرد با کد اخلاق IR.IAU.K.REC.1403.004 تأیید شده است.

حامی مالی

این پژوهش برگرفته از رساله دکتری افشین اعلمپور دانشجوی دکتری روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرکرد، بوده و هیچ‌گونه کمک مالی از سازمان‌های تأمین مالی در بخش‌های عمومی ، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرد.

مشارکت نویسندگان

تهیه، طراحی و نگارش مقاله: افشین اعلمپور؛ ناظر علمی و ویرایش محتوایی مقاله: احمد غضنفری و محمد قاسمی پیربلوطی.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

تشکر و قدردانی

بدین‌وسیله از تمامی عزیزانی که ما را در انجام این پژوهش یاری نمودند تشکر و قدردانی می‌شود.

References

Asgari, M., Whitehead, J., Schonert-Reichl, K., & Weber, B. (2023). The impact of philosophy for children (P4C) on middle school students' empathy, perspective-taking, and autonomy: Preliminary outcomes. *Analytic Teaching and Philosophical Praxis, 43*(1), 26-44. [Link]

Hamzehlou, Z. (2025). [Impact of Creative Games on Social Skills and Problem-Solving Abilities in Preschool Children in Urmia, Iran (Persian)]. *Journal of Childhood Health and Education, 6*(2), 254-269. [DOI:10.22034/jeche.6.2.254]

Asgarinekah, S. M., Eslamian, H., Saeedy Rezvani, M., & Mohammadzade Naghashan, N. (2021). Investigation of care needs, driving forces, and challenges in the caregiving system of orphan and vulnerable children in Iran. *Early Child Development and Care, 191*(13), 2022-2036. [DOI:10.1080/03004430.2019.1680550]

Bodrova, E., & Leong, D. (2024). Tools of the mind: Vygotskian approach to early childhood education. In J. L. Rooparine & J. Jones, (Eds.), *Approaches to Early Childhood Education*. New Jersey: Merrill/Prentice Hall. [Link]

Choubforoshzadeh, A., Saberifard, M., Mohammadpanah Ardakan, A., & Shiravi, A. (2013). [The effectiveness of philosophy education on cognitive flexibility and reasoning skills in children (Persian)]. *Child Mental Health, 10*(1), 130-150. [DOI:10.61186/jcmh.10.1.8]

Christopher, T. (2022). Psychosocial Challenges Facing Orphans [PhD dissertation]. Kampala: Kampala International University. [Link]

Cassidy, T., & Long, C. (1996). Problem-solving style, stress and psychological illness: Development of a multifactorial measure. *The British Journal of Clinical Psychology, 35*(2), 265–277. [DOI:10.1111/j.2044-8260.1996.tb01181.x]

Dennis, J. P., & Vander Wal, J. S. (2010). The cognitive flexibility inventory: Instrument development and estimates of reliability and validity. *Cognitive Therapy Research, 3*(34), 241-53. [DOI:10.1007/s10608-009-9276-4]

Farahani, H., Azadfallah, P., Watson, P., Qaderi, K., Pasha, A., & Dirmina, F., et al. (2023). Predicting the Social-Emotional Competence Based on Childhood Trauma, Internalized Shame, Disability/Shame Scheme, Cognitive Flexibility, Distress Tolerance and Alexithymia in an Iranian Sample Using Bayesian Regression. *Journal of Child & Adolescent Trauma, 16*(2), 351-363. [DOI:10.1007/s40653-022-00501-1]

Fogler, J., Perrin, H., & Loe, I. (2022). How we learn helplessness from (and actively cope with) institutionalized racism. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 43*(6), 370-372. [DOI:10.1097/dbp.0000000000001084]

Hedayati, M. (2009). Effects of the philosophy for children program through the community of inquiry method on the improvement of interpersonal relationship skills in primary school students. *Childhood & Philosophy, 5*(9), 199-217. [Link]

Işıklar, S., & Öztürk, Y. A. (2022). The effect of philosophy for children (P4C) curriculum on critical thinking through philosophical inquiry and problem solving skills. *International Journal of Contemporary Educational Research, 9*(1), 130-142. https://doi.org/10.33200/ijcer.942575 [DOI:10.33200/ijcer.942575]

Johnson, D., Policelli, J., Li, M., Dharamsi, A., Hu, Q., & Sheridan, M. A., et al. (2021). Associations of early-life threat and deprivation with executive functioning in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *JAMA Pediatrics, 175*(11), e212511-e212511. [DOI:10.1001/jamapediatrics.2021.2511]

Kabiri, A., Ghasemi, A., & Mazbouhi, S. (1400). [The effectiveness of implementing a philosophy program for children on the perception of competence and cognitive flexibility of unaccompanied male children (Persian)]. *Thinking and Child, 12*(2), 239-263.[DOI:10.30465/fabak.2022.6923]

Kalia, V., Knauft, K., & Hayatbini, N. (2020). Cognitive flexibility and perceived threat from COVID-19 mediate the relationship between childhood maltreatment and state anxiety. P*LoS one, 15*(12), e0243881. [DOI:10.1371/journal.pone.0243881]

Klimenko, A. (2018). Psychological features of interpersonal communication of senior preschoolers in the transition to school education. *EUREKA: Social and Humanities, (6),* 19-24. [DOI:10.21303/2504-5571.2018.008041]

Kozikoglu, I. (2019). Investigating Critical Thinking in Prospective Teachers: Metacognitive Skills, Problem Solving Skills and Academic Self-Efficacy. *Journal of Social Studies Education Research, 10*(2), 111-130. [Link]

Leclercq, M., Gimenes, G., Maintenant, C., & Clerc, J. (2023). Goal choice in preschoolers is influenced by context, cognitive flexibility, and metacognition. *Frontiers in Psychology, 13,* 1063566. [DOI:10.3389/fpsyg.2022.1063566]

Mburugu, B. M., Chepchieng, M. C., & Kattam, T. C. (2012). Orphanhood effect on primary school pupils' interpersonal relationships in Kenya. *Problems of Education in the 21st Century, 49,* 40-47. [Link]

Meshki, R., Basir, L., Motaghi, S., & Kazempour, M. (2022). Oral health status among orphan and non-orphan children in Mashhad: a case-control study. *Journal of Medicine and Life, 15*(9), 1198. [DOI:10.25122/jml-2021-0127]

Roșu, D., Cojanu, F., Vișan, P. F., Samarescu, N., Ene, M. A., & Muntean, R. I., et al. (2024). Structured program for developing the psychomotor skills of institutionalized children with special educational needs. *Children, 11*(1), 102. [DOI:10.3390/children11010102]

Schäfer, J., Reuter, T., Leuchter, M., & Karbach, J. (2024). Executive functions and problem-solving—The contribution of inhibition, working memory, and cognitive flexibility to science problem-solving performance in elementary school students. *Journal of Experimental Child Psychology, 244,* 105962. [DOI:10.1016/j.jecp.2024.105962]

Shah, L., & Trivedi, P. (2025). Comparative study of emotional intelligence and coping styles in orphans and non-orphan adolescents in delhi/NCR region. *International Journal of Integrative Health and Mind-Body Medicine, 1*(1), 11-13. [DOI:10.25215/1202.352]

Zulkifli, H., & Hashim, R. (2020). Philosophy for children (P4C) in improving critical thinking in a secondary moral education class. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research, 19*(2), 29-45. [DOI:10.26803/ijlter.19.2.3]

Khaleghi, N., & Rahmanian, M. (2025). [Effect of Philosophy Program for Children on Happiness, Quality of Life, and Mental Health on Children (Persian)]. *Journal of Childhood Health and Education, 5*(4), 172-183. [DOI:10.32592/jeche.5.4.172]

Monjamedzadeh, L. (2006). [Development and validation of the Interpersonal Communication Skills Questionnaire (Persian)] [MA thesis]. Ahvaz: Shahid Chamran University of Ahvaz.